

in spodbudi za nov boj. Vse to prizadevanje pa vodi h končni Popolnosti. Novak postavlja torej v ospredje razlage boj, nenehno napredovanje k popolnosti, kot delajo to mnogi današnji razlagalci tega dela. Glede vere (religije) si marksistična kritika prizadeva korigirati razlago starejših interpretacij na ta način, da jo istoveti z vero v družbeni napredek, čeprav — kot ugotavlja Kántor Lajos — hoče Madách predvsem verovati v napredek, v rezultat svojih človeških bojev in hoče najti opore tej svoji veri v religiji.

Po Novaku Madách v zgodovinskih scenah ne riše dogodkov v pravem smislu, marveč mu rabijo te scene za primerno izrazno sredstvo v svobodnem oblikovanju dramskih slik; v teh prizorih je prikazal Adama kot večno borečega se moža in njegovega strastno iščočega duhá, ki ga doleti niz razočaranj: v Egiptu brodolom oblasti, v Atenah se razočara nad demokracijo, v Rimu nad uživanjem, v francoski revoluciji nad njenim geslom (svoboda, enakost, bratstvo), v londonskem prizoru pa vidi polom liberalizma, Adam in Lucifer sta po tej raz-

lagi nasprotujoča si lika, prvi predstavnik človeka z dobrimi in slabimi lastnostmi, drugi simbol upora in razuma, ki vidi svet zgolj z materialističnimi očmi. Szeli na koncu ugotavlja, da se v južnoslovanskih razlagah Madácha ni rodila globlja analiza zato, ker so bili prevodi tako neenotni. Temu primeren je bil potem tudi njihov odmev in gledališki neuspeh dela. Kljub temu je Tragedija človeka imela viden pomen v zgodovini medsebojnih literarnih stikov.

Szelijeva knjiga prinaša še vrsto esejev in študij (hungarica) ter literarnozgodovinski pregled del madžarskih pisateljev polpreteklega dobe. Od vsega je za jugoslovanskega bralca najzanimivejši zadnji del razprav pod naslovom Književnost 40-ih let, kjer obravnava sodobne pisce iz manjšinskega madžarskega območja Slavonije.

Omeniti velja tudi nenavadno skrb in vne-mo, s katero spremlja pisec književno tvor-nost svojih rojakov v naši kulturni sredi ter razbira njen odmev v naših prevodih.

J. Fličar
Ljubljana

ZAPIS OB TRETJEM SEMINARJU ZA SORABISTIKO V BUDIŠINU

Inštitut za sorabistiko leipziške univerze je s sodelovanjem sorabističnega inštituta v Budišinu (Inštitut za serbski ludospyt), ki je ustanova Nemške akademije znanosti v Berlinu, letos od 12. do 25. julija pripravil svoj tretji seminar za tuje slaviste. (S seminarjem so začeli že leta 1967, vendar ga organizirajo le vsako drugo leto.) V posloplju lužiškosrbske učiteljske akademije se je zbralo trideset slavistov iz desetih držav (Anglija — 2, Avstrija — 3, Češkoslovaška — 6, Francija — 2, Japonska — 1, Jugoslavia — 3, Norveška — 1, Poljska — 8, Romunija — 3, Sovjetska zveza — 1). Da sta bili najmočneje zastopani Češkoslovaška in Poljska, je razumljivo, saj so bili kulturni in znanstveni stiki s tema sosedoma zmeraj živahni; nekatera poljska in češkoslovaška slavistična središča imajo že lepo tradicijo v proučevanju lužiškosrbskih jezikov, književnosti, folklore in zgodovine, npr. J. Páta, A. Frinta, J. Petr (Praga); Z. Stieber, H. Taborska-Popowska, Z. Topolińska (Varšava), K. Polański (Poznanj).

Seminar je s svojimi sodelavci prizadevno in uspešno vodil prof. dr. Hinc Sewc, predstojnik sorabističnega inštituta univ. Karla

Marxa v Leipzigu. Strokovna predavanja so imeli profesorji in znanstveni sodelavci omenjenih dveh inštitutov, lektorate gornjerskega knjiž. jezika na treh stopnjah pa so vodili dialektolog Helmut Jenč, lektor Marko Meškank in Ludmila Budarjowa, ki je pred kratkim diplomirala iz sorabistike v Leipzigu. Z nekaj manj urami je bil na seminarju zastopan dolnjerski lektorat, ki ga je vodil znanstveni asistent Starosta, obiskovalo pa ga je 12 udeležencev.

Razen za osrednji program (predavanja in lektorati) je vodstvo seminarja poskrbelo tudi za to, da smo se neposredno seznanili z življenjem Lužiških Srbov, z njihovo kulturno, prosvetno in politično dejavnostjo. Organizirali so več poučnih izletov, obiske pri pisateljih, skupno srečanje in pogovor s pisatelji in drugimi kulturnimi delavci, sprejem pri vodstvu lužiškosrbske množične politične organizacije »Domowina«, itd. S posebno naklonjenostjo so udeleženci pozdravili nastop Državnega ansambla za lužiškosrbsko ljudsko kulturo, ki šteje nad 150 poklicnih pevcev, plesalcev in godbenikov; zbor goji bogato ljudsko umetniško tradicijo in je dobro znan tudi zunaj meja

NDR (pred sedmimi leti je gostoval v ljubljanskih Križankah). Ni pa pri tem razveljavljeno dejstvo, da imajo težave s pomlajevanjem zbora, saj je čedalje manj mladih, ki še znajo materinščino. Posebno doživetje je bil tudi obisk v lužiškosrbskem literarnem muzeju (Srbski dom v Budišinu), ki ga je s tako vnemo urejal pokojni lužiškosrbski patriot, literarni zgodovinar, kritik in pisatelj dr. Jurij Młynk (1927—1971).

Z vprašanji lužiškosrbskega šolstva smo se srečevali na poti po Lužici. Čeprav je v NDR s posebnim zakonom (1948) zavarovana enakopravnost lužiškosrbskih jezikov v najširšem smislu, in tako srbsčina po tisoč letih ni več preganjana, smo lahko vseeno ugotovili, da se število srbskih razredov in učencev po šolah nenehno zmanjšuje; osvoboditev je najbrž prišla nekaj desetletij prepozno, kolo zgodovine se pa ne da zavrteti nazaj. Razmere v šolstvu so seveda neposredno povezane z jezikovnim položajem »na terenu«, zato ni čudno, da me je zanimalo vprašanje, koliko Lužičanov še govori ali zna govoriti srbsko. Iz-

kazalo se je, da na to vprašanje tudi domačini kaj različno odgovarjajo; vsekakor ni nihče več omenjal številke 120 tisoč, ki jo navaja Tone Glavan (*Lužiški Srbi*, Ljubljana 1966, str. 14), večinoma so navajali števila med 60 in 80 tisoč. Na splošno lahko rečemo, da stoddotno srbskih vasi ni več, da obstajajo v Lužici le čista nemška in jezikovno mešana območja. Priznati je treba, da se jezikovno najtrdnije držijo katoliška območja na zahodu Gornje Lužice — to je tudi posebno narečje — npr. vasi Chróscicy, Pančicy, Smjerdžaca itd., kjer tudi predšolski otroci v vrtcih govorijo srbsko.

Če si hočemo nekoliko izostriti pogled na lužiškosrbski jezikovni položaj, je najbolje, da se za nekaj krajev naslonimo na podatke, ki jih po Mukovih statistikah (1880-5) in ugotovitvah Černika (1955-6) navajajo avtorji H. Faska, F. Michałk in H. Jenč v uvodu k lužiškosrbskim narečnim tekstom (*Sorbische Dialekttexte I—VIII*, 1963-70); podatki zajemajo osem narečnih področij Gornje in Dolnje Lužice. Podoba je takale:

kraj	% srbsko govorečih	
	po Muki (1880-5)	po Černiku (1955-6)
1) SPALE (okr. Wojerecy)	ni podatkov	60
2) WOCHOZY (okr. Běła Woda)	99,5	75
3) ŠMOGORJOW (okr. Chošebuz)	99	69
4) SULŠECY (okr. Wojerecy)	90	54
5) KLUKŠ (okr. Budyšin)	97	52
6) WYSOKA (okr. Kamjenc)	83	7
LESKEJ (okr. Kamjenc)	91	16
7) MATYJOJCE (okr. Baršč)	100	33
8) RYCHWAŁD (okr. Běła Woda)	81	20
WUNŠOW (okr. Běła Woda)	85	43

Skupni srednji odstotek lužiškosrbsko govorečih bi bil v omenjenih vaseh po Muki 92, po Černiku (70 let pozneje) pa 41. Verjetno se je ta odstotek v zadnjih petnajstih letih še močno zmanjšal, saj je najstarejši rod (rojeni do leta 1900), ki je zajet v Černikovih statistikah, zdaj že dokaj razredčen, srbski naraščaj pa čedalje šibkejši.

Vendar zahtevajo gornji podatki še nekaj pojasnil. Poudariti moramo, da večina navedenih krajev ne leži na obrobju lužiškosrbskega ozemlja, da so praktično vsi Srbi

dvojezični in da se srbsko-nemška dvojezičnost skoraj dosledno razvija v smeri nemške enojezičnosti; nasprotnih primerov ni. Tako velikega zmanjšanja odstotka srbsko govorečega prebivalstva Lužice ne smemo pripisovati samo dotoku nemškega življa po drugi svetovni vojni (pretežno z današnjih zahodnopolskih področij), temveč v precejšnji meri zmanjševanju odstotka kmečkega prebivalstva in naraščanju delavskih in mestnih plasti, ki se večinoma vključujejo v nemško govorečo jezikovno skupnost. Najbolj popolna je »frontalna de-

Serbske narėče

A hs. narėče

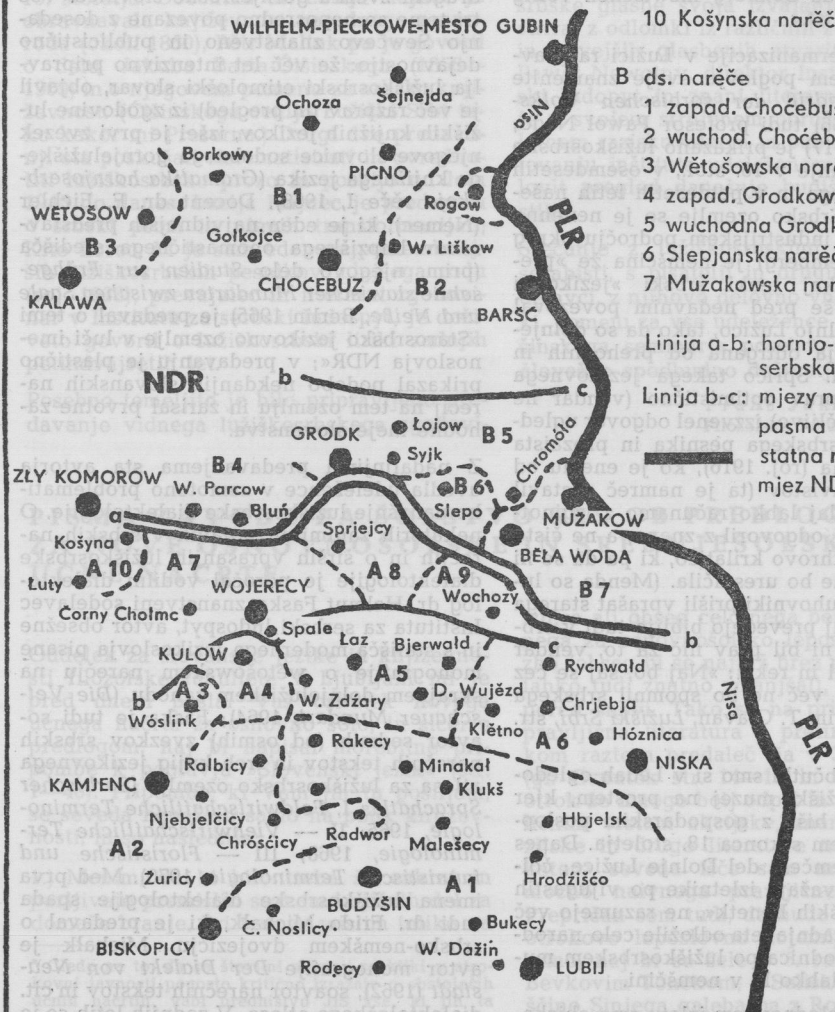
- 1 Budyska narėč
- 2 katolska narėč
- 3 Wóslíčanska narėč
- 4 Kulowska narėč
- 5 holanska narėč
- 6 wuchodna holanska narėč
- 7 Wojerowska narėč
- 8 Sprjejčanska narėč
- 9 Wochožanska narėč
- 10 Košynska narėč

B ds. narėče

- 1 zapad. Choėbuska narėč
- 2 wuchod. Choėbuska narėč
- 3 Wėtošowska narėč
- 4 zapad. Grodkowska narėč
- 5 wuchodna Grodkowska narėč
- 6 Slepjanska narėč
- 7 Mužakowska narėč

Linija a-b: hornjo-delno-serbska meja

Linija b-c: mjezy namjezneho pasma statna meja mjez NDR a PLR

Skica iz knjige: Hinc Sewc, Gramatika hornjoserbskeje rėče, Budišin 1968, Str. 251

serbizacija«, ko lahko v eni sami vasi po generacijah zasledujemo jezikovni razkroj; tako so npr. vasi, kjer samo najstarejši ljudje še govorijo srbsko, srednji rod (med 30 in 60) materinščino še razume, mladi rod je že ponemčen. Zato nas ne smejo preseñetiti npr. takele ugotovitve (*Sorbische Dialekttexte* II, str. 4): »Nach dem Zeugnis von Wirth (*Beiträge zum sorbischen Sprach-atlas*, Leipzig 1933, 1936) gehören Nochten, Sprey, Tzschelln und Boxberg (podčrtal F. J.) sprachlich aufs engste zusammen. Heute (po treh desetletjih! F. J.) lässt sich das nur noch von Nochten, Tzschelln und Sprey nachweisen, da Boxberg inzwischen völlig germanisiert ist.«

O procesu germanizacije v Lužici razpravlja v uvodnem poglavju svoje znamenite knjige (*Grundriß der sorbischen Volksdichtung*, 1966) tudi profesor Pawoł Nedo; na karti (str. 17) je prikazano lužiškosrbsko jezikovno stanje v 16. stol., v osemdesetih letih preteklega in v petdesetih letih našega stoletja. Srbsko ozemlje se je nenehno krčilo, in na industrijskem področju okrog Gródka (Spremberg) je nemščina že »prešćipnila« dokaj tenki srbski »jezikovni vrat«, ki je še pred nedavnim povezoval Gornjo in Dolnjo Lužico, tako da so dolnje-srbska narečja otrgana od prehodnih in gornjesrbskih. Spričo takega jezikovnega položaja je prav optimistično (vendar ne docela prepričljivo) izzvenel odgovor uglednega lužiškosrbskega pesnika in prozaista Jurija Bržana (roj. 1916), ko je enemu od angleških slavistov (ta je namreč zastavil vprašanje, kdaj lahko računamo z izginotjem srbsčine) odgovoril z znano, a ne čisto dokazano Luthrovo krilatitico, ki pa da se ni in se nikoli ne bo uresničila. (Menda so lužiškosrbski duhovniki prišli vprašat starega Luthra, ali naj prevedejo biblijo tudi v srbsčino; sprva ni bil prav nič za to, vendar se je omehčal in rekel: »Naj bo, saj se čez sto let nihče več ne bo spomnil srbskega jezika.« — Prim T. Glavan, *Lužiški Srbi*, str. 47 in 282).

Z grenkimi občutki smo si v Lědah ogledovali dolnelužiški muzej na prostem, kjer je prikazana hiša z gospodarskim poslopjem in orodjem s konca 18. stoletja. Danes je to že ponemčeni del Dolnje Lužice; čolnarke, ki prevažajo izletnike po vijugastih kanalih »lužiških Benetk«, ne razumejo več srbsko in so zadnja leta odložile celo narodno nošo, in vodnica po lužiškosrbskem muzeju razlaga lahko le v nemščini.

Na drugem celodnevem izletu smo obiskali dresdensko galerijo in »porcelansko« mesto Meißen (Mišno) z gradom, ki je bilo v

prvi polovici tega tisočletja glavna nemška postojanka za vojaško in germanizatorsko prodiranje na vzhod.

Predavanja so bila razdeljena na tri cikle; največ je bilo jezikoslovnih (7), druga so bila literarno- in kulturnozgodovinska (folkloristika, glasba, noše, novejša zgodovina itd.). Prof. H. Sewc je imel kar tri predavanja: 1) Jezikovni položaj srbsčine in njeno mesto v okviru drugih slovanskih jezikov, 2) Nastanek in razvoj gornje in dolnje knjižne srbsčine, 3) Konceptija sintakse v drugem zvezku gornjesrbske slovnice. Vse tri teme so neposredno povezane z dosedanjno Sewcovo znanstveno in publicistično dejavnostjo: že več let intenzivno pripravlja lužiškosrbski etimološki slovar, objavil je več razprav (in pregled) iz zgodovine lužiških knjižnih jezikov, izšel je prvi zvezek njegove slovnice sodobnega gornjelužiškega knjižnega jezika (*Gramatika hornjoserbskeje rěče* I, 1968). Docent dr. E. Eichler (Nemec), ki je eden najvidnejših predstavnikov leipziškega onomastičnega središća (prim. njegovo delo *Studien zur Frühgeschichte slawischer Mundarten zwischen Saale und Neiße*, Berlin 1965) je predaval o temi »Starosrbsko jezikovno ozemlje v luči imenoslovja NDR«; v predavanju je plastično prikazal podobo nekdanjih slovanskih narečij na tem ozemlju in zarisal prvotne zahodne meje slovanstva.

Z nadaljnijima predavanjema sta avtorja uvedla udeležence v zamotano problematiko današnje lužiškosrbske dialektologije. O nekaterih zanimivih pojavih v srbskih narečjih in o širših vprašanih lužiškosrbske dialektologije je poročal vodilni dialektolog dr. Helmut Faska, znanstveni sodelavec Instituta za serbski ludospyt, avtor obsežne in s stališća modernega jezikoslovja pisane monografije o wětošowskem narečju na skrajnem dolnelužiškem zahodu (*Die Vetschauer Mundart*, 1964); Faska je tudi soavtor sedmih (od osmih) zvezkov srbskih narečnih tekstov in treh knjig jezikovnega atlasa za lužiškosrbsko ozemlje (*Sorbischer Sprachatlas I, Feldwirtschaftliche Terminologie*, 1965; II — *Viehwirtschaftliche Terminologie*, 1968; III — *Floristische und faunistische Terminologie*, 1970). Med prva imena lužiškosrbske dialektologije spada tudi dr. Frido Michałk, ki je predaval o srbsko-nemškem dvojezičju. Michałk je avtor monografije *Der Dialekt von Neustadt* (1962), soavtor narečnih tekstov in cit. dialektološkega atlasa. V zadnjih letih se je Michałk veliko ukvarjal s teoretičnimi in praktičnimi vprašanji bilingvizma (prim.

Studien zur sprachlichen Interferenz, Bd. 1 — *Deutsch-sorbische Dialekttexte aus Nochten, Kreis Weisswasser*. S. Michalk u. H. Protze. 1967).

Vprašanjem gornjelužiškega pravopisa in razvoju njegovega normiranja v 19. stoletju je posvetil svoje predavanje dr. Pawoł Vökl, avtor prvega lužiškosrbskega pravopisnega slovarja (*Prawopisny słownik hornjoserbskeje rěče*, 1970, 934 s.).

Od literarnozgodovinskih predavanj sta dve zajeli glavne idejne in umetnostne tokove in osebnosti lužiškosrbske književnosti 19. stoletja. Docentka dr. Lucija Hajnec je obravnavala književnost narodnega prepoda (okoli 1850), Pětr Malink pa je govoril o delu Jakuba Barta-Čišinskega (1856—1909) in o njegovem pomenu za srbsko književnost. (Čišinskega cenijo Lužiški Srbi tako kakor mi Prešerna.) Drugi dve predavanji sta poskušali sistematizirati in ovrednotiti lužiškosrbsko prozo in poezijo od leta 1945 do danes. Lucija Hajnec je predavala o srbski prozi in njenih transformacijah; Kito Lorec, ki je sam eden najpomembnejših lužiškosrbskih pesnikov mlajšega rodu (roj. 1938), prevajalec in literarni zgodovinar v Institutu za srbski ludospyt, je doživetvo govoril o lužiškosrbski liriki zadnjih petindvajsetih let.

Posebno temeljito je bilo pripravljeno predavanje vidnega lužiškosrbskega zgodovi-

narja docenta dr. Jana Brankačka, ki je obravnaval srbsko demokratično kmečko gibanje konec 19. in začetek 20. stoletja in z zgodovinske perspektive odstrl pogled v današnji jezikovni in narodnostni položaj Lužiških Srbov.

Med predavatelji so udeleženci poslušali tudi tri že več desetletij v lužiškosrbski znanosti in kulturi vidne osebnosti: prof. dr. Pawoł Nedo, avtor številnih razprav in knjig o folklori, je predaval o pomenu in vlogi ljudske kulture za srbsko kulturo sploh; pesnik, skladatelj in glasbeni ped. Jurij Winar-Jurk je ob sistematičnem prikazu lužiškosrbske glasbe svoja izvajanja bogato ilustriral z odlomki iz različnih vrst starejših in novejših glasbenih stvaritev; prof. dr. Pawoł Nowotny, direktor Instituta za srbski ludospyt in znani literarni zgodovinar, je v svojem strnjenem poročilu o dvajsetletnem raziskovalnem in publicističnem delovanju inštituta udeležencem prikazal celovit pregled današnje budišinske sorabistike.

Srečanje z lužiškosrbskimi znanstveniki-sorabisti, s pisatelji in drugimi kulturnimi delavci, z njihovo delovno vnemo in dosežki, pomeni za vse udeležence tretjega budišinskega seminarja posebno strokovno in človeško spodbudno doživetje.

Franc Jakopin
Filozofska fakulteta v Ljubljani

PISMA ZAVODU ZA ŠOLSTVO SRS OB PREDLOGIH ZA NOVE OSNOVNOŠOLSKE IN SREDNJEŠOLSKE UČNE NAČRTE

1

Oddelek za slovanske jezike in književnosti filozofske fakultete v Ljubljani mi je pred dnevi poslal Vaš osnutek novega učnega načrta za osnovno šolo, in sicer s predlogom, naj bi napisal morebitne pripombe k poglavju »Slovenski jezik« (str. 1—46). Pripombe, ki Vam jih tu pošiljam, se seveda nanašajo samo na pouk književnosti, in so naslednje:

1.) Menim, da bi bilo treba še enkrat in pазdajveje premisliti seznam knjižnih del za domače branje. Pri tem ne mislim toliko na

* Glede na to, da se številni slavisti-praktiki v strokovni javnosti pogosto kritično izražajo o obstoječih učnih načrtih, vabi uredništvo JiS vse, ki jih ta vprašanja strokovno in širše kulturno vznemirjajo, naj ob predlogih za nove načrte v tej rubriki zapišejo svoje kritične poglede nanje.

izbiro ali obseg celotnega berila, predvidenega za osnovnošolsko leposlovno izobrazbo (obseg bi se najbrž brez posebne škode lahko tudi znatno zmanjšal), kot na razpored pored snovi. Tako se na primer folklorno pravljlična literatura s pretiranim poudarkom razteza predaleč tja v 3. in 4. razred (gl. Osnutek str. 14—15 in 18—19), ko je otrok že mnogo bolj odprt in naklonjen različnim vrstam akcijske, znanstveno fantazijske in druge literature novejšega tipa, katero seveda išče sam mimo šolskega, močno naivnega pravljličnega programa. Prepričan sem tudi, da hudo podcenjujemo otrokovo leposlovno dojemljivost, če menimo, naj bi se šele v 5. razredu srečal z Bevkovim Tončkom, s Seliškarjevo Bratovščino Sinjega galeba pa z Robinzonom, Robinom Hoodom, s Kočo strica Toma in s Twainom, Kiplingom ali Kästnerjem. In za